

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Бойка Мирчева

за конкурса за доцент при КМНЦ,

обявен в ДВ, бр. 100 от 20.12.2019 г. по професионално направление

2.1. Филология, научно направление „Теория и история на литературата“

За участие в конкурса се е явил един кандидат – гл. ас. д-р Евелина Джевиецка.

Представени са 1 монография, 10 студии и статии, посветени на въпроса за функционирането на Кирило-Методиевото дело в модерната култура и 12 други публикации, посветени на въпроса за мястото на религиозната традиция в условия на модерността, публикувани в последните седем години след защитата на докторската дисертация на Джевиецка през декември 2013 г.

Представената като хабилизационен труд монография *Юбилейно и модерно. Кирило-Методиевият разказ през социализма в България*, публикувана като 29 том на поредицата Кирило-Методиевски студии, е посветена на функционирането на разказа за Кирил и Методий и техните ученици в периода на социализма в България. В този смисъл тя повдига един неизследван детайлно, особено важен не само от гледна точка на българската национална идентичност и културното наследство, въпрос, поставен в контекста на идеологическите употреби на паметта в условията на тоталитаризъм. Обект на изследване са научни и научно-популярни издания, публикувани в периода 1944–1989 г. по случай различни годишнини, свързани с отбелязване на делото на Солунските братя и техните ученици. Изследването се базира на анализ на документи, много сполучливо поделени на три микро-периода: 50-те, 60-те и 70-80-те години на XX век. Ясно се открояват приликите и разликите между трите подпериода в обществено-политическите условия, които са маркирани съответно от три ключови думи: революция, просвета и култура. Всички те се разглеждат в контекста на тясно партийните насоки за съответния период. Основите на Кирило-Методиевия разказ се променят в зависимост от откритите различни тематични акценти и тенденции, риторични похвати и семантични измествания, а неговото функциониране се оказва пример за културната приемственост и ролята на възрожденската традиция в тълкуването на делото на Солунските братя в контекста на „комунистическия национализъм“ и секуларизацията на църковния култ.

Към изнесените и обобщени в книгата данни имам някои забележки. Не всички примери, с които авторката подкрепя съжденията си за проява на един вид „социалистически“ прочит на написаното през разглеждания от нея период трябва да се

тълкуват като проява на партийност или спазване на определена доктрина. От такова тълкуване трябва да се освободят тези от тях, които просто формулират някаква истина, напр. по въпроса за преводаческите похвати на старобългарските книжовници. Смея да твърдя, че научните тези не са плод на някакъв вид политика и не трябва да се тълкуват като такава проява. Аз лично съм си позволила на някои места да отбележа такива пасажки. В това отношение иначе добре структурираното изследване има нужда от много внимателно „прочистване“ от смесването на научно-популярни, политико-пропагандни и научни тези.

Освен хабилитационния труд, за участие в конкурса са представени 10 статии и студии (една в съавторство), посветени на въпроси, свързани с функционирането на идеята за Кирило-Методиевото дело в различни периоди на съвременната история и култура. Един от най-пресните примери за противоречивото отношение към „социалистическото наследство“ е съдбата на паметника „1300 години България“, построен през 1981 г. във връзка с честването на 1300 годишнината от създаването на българската държава като символ на българската държавност и успехите през социализма, който след промените е осъден на постепенно разрушение. Анализът на литературните разкази за Кирил и Методий и на типичните прояви за институционално мислене за тяхното дело, отразено в държавните юбилеи и чествания на празника на 24 май в периода преди и след 1990 г. подкрепя един добре известен на всички българи факт – почитта към двамата братя и техните ученици се запазва в българската култура и, макар определени вариации, не зависи от променящите се политически условия.

Основен момент в разглежданата тема и изобщо в тълкуването на Кирило-Методиевската идея в България по времето на социализма, е връзката между властта и науката в контекста на феномена на културната памет. В основата стои оформянето на комунистическата историография и актуализирането на националния разказ в нейния контекст, като се търсят основите на сътрудничество между БКП като политическа институция и БАН като научна в процеса на създаването на новата визия на обществото.

Една от статиите е посветена на функционирането на Кирило-Методиевата традиция в съвременната българска култура, като се основава на традиционното, генетично свързано с религиозния култ определение „славянските / българските просветители“ и промените в смисъла на понятието „просвещение“, разбирано като светско образование. На този фон братята се представят като модели за подражание, примерни граждани, българи, православни, дори комунисти. На базата на избрани научнопопулярни издания, публикувани в рамките на трите отделени под-периода –

1957, 1963-1969 и 1983-1985 се откроява развитието на „българския път“ към съвременното, основните понятия на който са революцията, просветата и културата. Разказът за Кирил и Методий може да се чете и като „българската утопия“, като под утопия се разбира преди всичко своеобразен жанр на националния „голям разказ“.

Интересни заключения Е. Джевиецка прави за образа на Методий, документиран в книжните издания, публикувани по случай кирило-методиевските юбилеи през XX в. Основният разглеждан от нея въпрос е защо фигурата на по-големия брат не играе роля на „място на паметта“. Направеният анализ показва, независимо от променящите се обществено-политически условия и мирогледните системи, Методий се появява в качеството си единствено на реализатор на делото. Според Джевиецка това се дължи на факта, че в българската културна памет делото на Солунските братя се свежда до създаването на азбуката, при което фигурата на Методий не може да има самостоятелно място. Той е само помощник на брат си, принадлежащ на църквата и не се вписва в модерния образец за активна личност и гениален творец. В този смисъл секуларизацията на Кирило-Методиевия култ излиза от по-дълбоко ниво, тъй като акцентът в него е поставен не върху религиозното, а върху светското начало.

Няколко от представените статии са посветени на изследването на култа към Климент Охридски и по-точно на приликите и разликите в неговото използване по време на социализма в България и Македония. Литературоведският и историческият анализ на различни литературни и пропагандни текстове от двата големи юбилея – „1100 години от създаването на славянската писменост“ (1963) и „1100 години от смъртта на Константин-Кирил“ (1969) води до заключението, че през 60-те години в България се получава сливане на времевите пластове с цел легитимация на режима, но и повдигане на националното самочувствие на българина, като поставя Кирило-Методиевия разказ в тясна връзка с процеса за утвърждаването и преосмислянето на българската национална идентичност, като не само актуализира историческото дело на Солунските братя, но и конструира пряка наследствена връзка между тях и българските комунисти. Сравнителният анализ на образа на Климент Охридски, запазен в различни литературни, научно-популярни и публицистични текстове от XIX и начало на XX век показва, че в тях са отразени историческите конструкции и присвоения, а не „истината“ по отношение на българската и македонска идентичност. Като основни тенденции в двете страни се отбелязват разликата в разбирането за пространството. Българските текстове развиват „голямата традиция“ (национална, държавна, официална), докато македонските в началото си имат за обект „малката традиция“ (етническа, народна, неофициална).

Отбелязвано е, че македонският голям разказ се конструира до голяма степен в опозиция на българския. В крайна сметка и двата се основават върху едни и същи модели и понятия, но различно дефинирани и ситуирани. Докато българският разказ се интересува преди всичко от Кирил и Методий, но и от учениците им, македонският разказ се фокусира изцяло върху фигурата на Климент. И в двата национални разказа неговата фигура съчетава високия пласт на просветителството (във вярата и културата) и пониския за покровителството (на светеца и героя), но докато в македонския тя е фундаментална, в българския е второстепенна. Обяснение за тази разлика авторката търси в различието между държавническо-историческата и народно-митическата основа на създаването на нацията.

За съжаление една от статиите от този кръг публикации не е представена в цял текст, а само в резюме. Именно македонският прочит на кирило-методиевското наследство и неговата интерпретация от авторката живо ме интересуват, тъй като, както всички знаем, с имената на видни български възрожденци от Македония в съвременната македонска наука и култура се спекулира особено много, като им се приписват „македонско“ съзнание и самоопределеност.

Представените от кандидатката научни публикации разширяват нашите познания за култа към Солунските братя в един специфичен политически и културен период на България, а именно в периода на социализма. Те представят един завършен млад учен със собствени виждания и отстоявани тези.

От представените справки е видно, че представените от кандидатката публикации и справки покриват изискванията на Закона за академичното израстване на Република България и правилниците на БАН и КМНЦ.

В заключение категорично подкрепям кандидатката за конкурса и предлагам на почитаемото жури да избере гл. ас. д-р Евелина Джевиецка на длъжността доцент към Кирило-Методиевския научен център на БАН.

26. 05. 2020

проф. д-р Бойка Мирчева

Кирило-Методиевски научен център – БАН